

I. LAKOSSÁGI ADÓSNYILVÁNTARTÁS

MAGYARORSZÁGON ÉS A VILÁGBAN – HIPOTÉZISEK ÉS ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

A bankok és más pénzügyintézetek közötti adósinformáció megosztásával és azon belül a teljes lista várható előnyeivel és lehetséges hátrányaival foglalkozó kutatásunkban az elemzést tudatosan a lakossági hitelezés körére szűkítettük le. Ennek egyik fontos oka volt, hogy a lakossági és a vállalati hitelezésben igen eltérő összefüggések és sajátosságok érvényesülnek. Emellett úgy láttuk, hogy az igazi problémák és vitás kérdések nem a vállalati hitelezéssel kapcsolatos ügyfél-adatok kezelése és megosztása körül sűrűsödnek, hanem azok döntő mértékben a lakossági hitelezés terén jelentkeznek.

Már a munka kezdetekor tudatában voltunk annak, hogy a lakossági hitelezésen belül számos banki „hitel-termék” létezik és az ezekkel kapcsolatos információs problémák is igen eltérők lehetnek. Arra törekedtünk, hogy ahol csak ez lehetséges, az információ-megosztás kérdéseit a különbözőfajta hitelek szerint is megvizsgáljuk. Erre azonban csak igen korlátozottan nyílt lehetőségünk. Az általunk kérdőívekkel megkeresett bankok a lakossági hitelezési adataikat szigorúan üzleti titokként kezelik, és erre hivatkozva nem adtak betekintést számunkra a hiteltípusonkénti információs bázisukba. A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (PSZÁF) ugyanakkor rendszeres és elég részletes elemzést készít – és az elemzéseinek eredményeit közzé is teszi például saját honlapján – a különféle lakossági hitelek állományáról, annak változásairól és a hitelállomány különböző szinten minősített csoportjairól. Ezekre az elemzésekre hivatkozunk majd, de nem tudtunk annál részletesebb vagy mélyebb vizsgálatokat folytatni, mint amilyenekre a PSZÁF képes.

Ugyancsak nehézségekbe ütköztünk, amikor a lakossági hitelezés terén a világban kialakult információ-megosztási rendszerek elemzésekor igyekeztünk hitel-fajtánként adatokhoz jutni. Végül is ezt azért nem tekintettük súlyos problémának, mert bár a hitelek nagysága, az azok felvételéhez kapcsolódó különféle kondíciók és ennek megfelelően a pénzügyintézetek ügyfél-információs igénye akár hitel-fajtánként különböző lehet, az információ-megosztás problémáinak lényege nagyon hasonló. Természetesen az egyik oldalon az ügyfelek, a másikon pedig a bankok és az adósnilyvántartó szervezetek számára egyáltalán nem közömbös, hogy egyáltalán szükséges-e összegyűjteni az ügyfél-adatokat bizonyos típusú hitelek esetén. Ennek a kérdésnek a megválaszolása mind az ügyfelek, mind a pénzügyintézetek oldalán költség-haszon számítási probléma. A pénzügyintézetek közötti

információ-megosztás kérdése azonban jól elkülöníthető az előbbitől. Kutatásunk középpontjában pedig ez utóbbi kérdés állt. Nem vitatjuk, hogy az információ-megosztás minőségét befolyásolja az a tény, hogy milyen alap-adatok kerülnek be a közösen használható információ-bázisba. Ezzel az összefüggéssel foglalkozunk is akkor, amikor az ügyfél-adatok minőségének hatását elemezzük a különféle információ-megosztási rendszerek hatékonyságára. Fő törekvésünk azonban az volt, hogy magának az információ-megosztásnak a hatásait vizsgáljuk a hitelek költségeire és a társadalmi jólétre. Azt vizsgáltuk tehát, hogy adott nagyságú és szerkezetű, valamint minőségű információ-bázis létezése esetén milyen előnyök, vagy éppen hátrányok származhatnak a hitelköltségekre, a pénzügyintézetek közötti versenyre és a társadalmi jólétre nézve abból, ha a pénzügyintézetek megosztják ezeket az információkat, ha csak részlegesen osztják meg azokat, vagy egyáltalán nem létezik információ-megosztás.

Ezen a ponton szükséges tisztáznunk, mit értünk társadalmi jóléten. A teljes lista bevezetése körül zajló viták egyik fontos pontja volt, hogy a teljes lista létrejötte és működése csorbítaná az emberek önrendelkezési jogát saját személyes adataik felett. Ehhez kapcsolódóan pedig – főként jogász szakemberek – felvetették, hogy a teljes lista léte növelné a személyes adatokkal történő visszaélések lehetőségét. Az egyének önrendelkezési joga személyes adataik felett szintén tekinthető a társadalmi jólét egyik fontos összetevőjének. A közgazdaságtan rendelkezik olyan elemzési eszközökkel, amelyek alkalmazása révén az önrendelkezési jog egyéni értékelése, valamint a személyes adatokkal történő esetleges visszaélések esete bevonható a teljes lista különféle hatásainak értékelésébe. Mi azonban a társadalmi jólét fogalmát ennél szűkebb – a hagyományosan megszokott – értelemben használjuk és a jólétet a „teljes gazdasági többlet” nagyságával mérjük. Teljes gazdasági többleten az adott piaci viszonyok mellett kialakuló fogyasztói és termelői többlet együttes nagyságát értjük.

A kutatás kezdetekor kiinduló hipotézisekként elfogadtuk azokat a banki-pénzügyi szakmai körökben megfogalmazott állításokat, miszerint

- Valamiféle, a bankok közötti adatcserét is magában foglaló adósnnyilvántartás szükséges és előnyös mind a bankok, mind az ügyfelek összessége számára, mert az információk összegyűjtése és megosztása mérsékli a banki hitelezés kockázatait, és így a hitelezési kamatlábak csökkenéséhez vezet.

- Míg a negatív adóslista *post festam* teremt lehetőséget a pénzügyintézetek számára a kétes vagy rossz adósok kizárásához, a teljes adóslista – miközben megőrzi a negatív listával kapcsolatos lehetőségeket – lehetőséget nyújt a megelőzésre. Pontosabban: a teljes adóslista

hatékony alkalmazása révén megelőzhető, hogy a jó adósok – akár tudatos szándékuk ellenére – rossz adósokká váljanak.

- A teljes adóslista kedvezően módosítja a bankok és más pénzüintézetek közötti versenyt, mert a bankoknak lehetővé teszi, hogy a már általuk ismertnél szélesebb körből szerezzenek ügyfeleket, és így megkönnyíti az ügyfeleknek, hogy bankot váltsanak.

- A teljes adósnilyvántartás jogi-intézményi feltételeit az államnak kell megteremtenie. A teljes lista bevezetésének akkor van értelme, ha az adatszolgáltatás a pénzüintézetekre nézve kötelező és teljes körű.

- Az adósnilyvántartás „természetes monopólium”. Nincs értelme – mert csak az információ-gyűjtés és -megosztás költségeit növelné – a verseny-feltételek megteremtésének az információ-megosztásban. (A kisebbségi különvélemény szerint igenis lenne értelme a versenynek és a magántulajdonú információs cégek beengedésének erre a piacra.)

- A jelenlegi szervezeti-intézményi megoldás – a Giro ZRt. és azon belül a BISZ ZRt. – felépítése és működése – elfogadható. (Ezzel kapcsolatban azonban már nem teljesen egységes a szakmai közvélemény. Vannak, akik valódi állami monopóliumot látnának szívesebben.)

Az alábbiakból kiderül, hogy az általunk elvégzett elemzések nem minden kiinduló hipotézis érvényét tudták megerősíteni, pontosabban, vannak olyan feltevések, amelyek esetében volt indok azok elvetésére, vagy legalábbis szigorú formában történő érvényesülésük megkérdőjelezésére.

A kutatás során igen terjedelmes információ- és adatbázisból dolgoztunk, és az egyes vizsgált kérdések megválaszolásához leginkább illeszkedő módszert igyekeztünk megtalálni. Így kialakítottunk egy banki kérdőívet, amelyet a hazai bankok egy szélesebb csoportjának küldtünk el és kértük a személyes konzultáció lehetőségét is. A bankok egy része válaszolt az ügyfél-információk gyűjtésével és feldolgozásával kapcsolatos kérdéseink egy részére – nem mindre – de egyiküktől sem kaptunk választ a kvantitatív jellegű – a hitelállományra, a minősített állományra vonatkozó, stb. – kérdéseinkre.

Az érintett állami és szakmai szervezetek álláspontjának jobb megértése céljából szakértői interjúkat készítettünk ezen szervezetek munkatársaival. A szakértői interjúkból szerzett ismereteink meghatározó szerepet játszottak mind a „policy” típusú ajánlásaink kialakításánál, mind az elméleti elemzéseinkben.

Az adósnilyvántartással összefüggő nemzetközi tapasztalatok és trendek elemzéséhez többféle forrást használtunk. Egyrészt feldolgoztuk a Világbank, valamint az Európai Unió

idevágó dokumentumait. Emellett néhány ország – az Amerikai Egyesült Államok, valamint Anglia, Németország és Spanyolország – esetében mélyebbre ásó ország-tanulmányokat készítettünk. Az USA azért volt fontos számunkra, mert ott az adósnylvántartás és információ-megosztás egyik legrégebben létező rendszere működik, amely egyúttal erőteljesen a magántulajdonú információs cégek versenyére épül. A másik három országot mint az EU fontos, részben reprezentatív országait vizsgáltuk. Az adósnylvántartásnak a világ különböző térségeiben kialakult rendszereit a Világbank által korábban végzett kutatások eredményeit, valamint a Világbank kereskedelmi banki adatbázisát használva elemeztük.

Az empirikus eredményekre építve igyekeztünk kissé egzaktabb módon is megfogalmazni az adósnylvántartással és azon belül a teljes listával kapcsolatos összefüggéseket. Ezt két különböző modell segítségével tettük. Az első esetben az ökonometria eszközeit használva egyszerű regressziós modellt alkalmaztunk a bankok kockázati prémiumát és hitelezési kamatlábát meghatározó tényezők vizsgálatára. A modellt azután a világ 115 országára, valamint az EU-tagországokra vonatkozó adatbázison teszteltük. A második esetben elméleti modellt alkottunk annak elemzésére, hogy miként befolyásolja a bankok közötti versenyt, továbbá a bankok profitját az információ-megosztás. A modellt végtelen időhorizontú nem teljes információs *Cournot*-verseny modelleként írtuk fel. A két legutóbb említett modell megalkotásakor használt alapvető feltevéseket és jelöléseket majd a megfelelő fejezetekben mutatjuk be részletesen.

A kutatás fontosabb eredményeit összefoglaló zárótanulmányunk végén az adósnylvántartás kiépítésére vonatkozó „policy” jellegű ajánlásokat fogalmazunk meg. Hangsúlyozni szeretnénk, hogy nem állunk elő a teljes listás rendszer bevezetésének minden fontos kérdésére választ adó megoldásokkal. Több kérdés esetében inkább csak a lehetséges problémákra és az azokból fakadó szabályozási feladatokra hívjuk fel a figyelmet. Úgy gondoljuk, hogy ettől a kutatástól nem is várható egy részleteiben kidolgozott, zárt rendszer megalkotása. Elemzéseink során addig jutottunk, hogy – reményeink szerint – jól alátámasztott állításokat tehetünk a teljes illetve a részleges adóslisák működésének előfeltételeiről, azok egymástól függetlenül létező lehetséges előnyeiről és hátrányairól, egymáshoz viszonyított kedvező és kedvezőtlen tulajdonságairól. Az empirikus ismeretek alapján pedig megmutattuk, hogy a különböző országokban kialakult adósnylvántartási rendszerek milyen körülmények között és milyen formákban jöttek létre, azok milyen kedvező, vagy esetleg kedvezőtlen hatásokat eredményeztek.

Egy technikai jellegű megjegyzés: a kutatás és a zárótanulmány elkészítése a szakirodalom igen gazdag tárházából meríthettünk. A szakirodalmi hivatkozásokat minden egyes fejezet végén közöljük.

Úgy gondoljuk, hogy munkánk eredményeként lezárult a kutatómunka első szakasza. A következő fázisban kellene sort keríteni a részletkérdések tüzetesebb vizsgálatára. Ezek közül csak néhányat említve:

- Ha Magyarországon bevezetésre kerül a teljes lista, az adatbázis létrehozásakor milyen messzire lehet és kell visszamenni az időben (az ún. „ösfeltöltés” kérdése)?
- Mi az ügyfél-adatbázis minimuma és mi annak lehetséges optimuma abból a szempontból, hogy a teljes lista valóban hatékonyan szolgálja a hitelezési kockázatok mérséklését és így végeredményben az ügyfelek érdekeit?
- Hogyan becsülhetők a teljes lista bevezetésének és működtetésének várható költségei különböző szervezeti-intézményi megoldások esetén?
- Milyen jogi és egyéb intézményi feltételek megléte szükséges ahhoz, hogy a teljes lista működése kapcsán a világban tapasztalt negatív hatásokat a minimálisra lehessen szorítani?
- Végül, hogyan hozható létre a transznacionális információ-megosztás például az EU keretei között?

Az iménti – és nyilvánvalóan még számos más – fontos kérdések megválaszolása további kutatások feladata lehet.